

DE REFORMATIE

Weekblad tot ontwikkeling van het Gereformeerde leven

Onder redactie van Prof. Dr F. J. J. Buijendijk, Dr K. Dijk, Dr V. Hepp en Dr B. Wielenga

Medewerker(s): Dr H. A. van Andel, Solo; J. van Ansel, 's-Gravenhage; Dr R. E. van Arkel, Utrecht; N. Baas, Amsterdam; Dr Henry Beets, Grathd Rapids; Dr Joh. C. Breen, Amsterdam; W. E. Engelkes, Amsterdam; Prof. Dr P. W. Grosheide, Amsterdam; Prof. Dr T. Hoekstra, Kampen; Dr G. Keizer, Tiel; Dr B. A. Knoppers, Amsterdam; Dr J. G. Kunst, Arnhem; Dr G. R. Kuiper, Haarlem; Mev. H. S. S. Kuyper, Bloemendaal; Dr H. W. Lamah, Assen; Dr C. Lindeboom, Amsterdam; Dr S. O. Los, 's-Gravenhage; Dr F. C. Meijster, Rotterdam; Dr J. C. de Moor, Utrecht; Dr J. C. Rullmann, Utrecht; Dr K. Schilder, Gorinchem; Dr W. J. A. Schouten, Kampen; C. Tazelaar, Amsterdam; Dr J. Thijss, Meppel; Dr H. W. van der Vaart Smit, 's-Graveland; Dr D. H. Th. Vollenhove, 's-Gravenhage; Dr J. de Vries, Tilburg; Dr J. D. Wielenga, Hoofddorp; Mr J. A. de Wilde, 's-Gravenhage

Adres der Redactie:

Dr V. HEPP, Paul Krugerstraat 55, Watergraafsmeer

Drukkers-uitgevers:

OOSTERBAAN & LE COINTRE, Goes.
Tel. No 58 — Postrekening No 36000.

Abonnement: f 1.25 per drie maanden bij vooruitbetaling.

Voor 't Duitsh. en Ned. Indië f 7.50 (voor Amerika \$ 3) p. jaar.
Advertentiën: 35 ct. p. regel. Familieberichten 25 ct. p. regel.

INHOUD: Geen accentverlegging, maar harmonie III. — Uit de Schrift: Tot het einde (Joh. 13: 1). — Uit het Politieke en Sociale Leven: Geestelijke behoeften en intellectuele nooden II. — Zending en Evangelisatie: De mentaliteit van den evangelist. — Kuyper-Biblii XXII. — Uit de Buitenlandsche Kerken: De Gereformeerde Kerk van Zuid-Afrika IV. — Perschoonw. — Stemmen onze Kerken: Nog eens: „Vorm en Geest”. — Boekbespreking. — Kerknieuws.

GEEN ACCENTVERLEGGING, MAAR HARMONIE.

III.

Inhoud van de vorige artikelen:

Inzover Dr Van der Vaart Smit in zijn „Vorm en Geest” artikelen optrekt tegen formalisme en intellectualisme, gaan we ten volle met hem accoord. Evenwel doet hij het op een wijze, die veelszins bedenkelijk moet worden geacht.

Hij gaat uit van een onwettigheids-vormbegrip. Hij verzuimdigt den vorm geheel en onderstelt slechts een mechanisch verband tusschen vorm en geest. Achter de vorm-en-geest-kwestie zit bij hem een andere, n.l. die van subjectief en objectief, het objectieve wordt, als voor hem gelijkstaande met het nitwendig vormelijke, secundair, ondergeschikt geacht aan het subjectieve. Dit ligt echter op de Ethische en niet op de Gereformeerde lijn.

Toch wachten wij er ons voor, Dr v. d. V. S. als „Ethische” te bestempelen. Daarvoor zijn zijn artikelen te weinig doordacht.

Worden de artikelen van Dr v. d. V. S. gedrukt door het bezwaar van niet genoeg doordacht te zijn, ze lijden m.i. nog aan een ander gebrek. Prof. Bouwman wees daarop reeds in „De Bazuin” van 4 Febr. j.l. Hij valt hierin zijn oordeel over het eerste artikel van Dr v. d. V. S. samen:

„Daarom achten wij ook de klacht van Dr Van der Vaart Smit niet recht. Het is onze opechte overtuiging, dat hij ons volk niet kent en dat hij met zijn aanklacht de zaak des Heeren geen goed doet.”

Dat is kras gezegd: Dr v. d. V. S. kent ons volk niet!

Ik zou het aldus willen amendeeren: hij kent ons volk niet voldoende.

Zelfs kunnen daarvoor redenen ter verontschuldiging worden aangevoerd.

Het is voor iemand, die gelijk Dr S., eerst op lateren leeftijd in de Gereformeerde Kerken trad en buiten de Gereformeerde levensfeer werd opgevoed, niet gemakkelijk ons Gereformeerde volk door en door te kennen.

Ook al kan zoo iemand de Gereformeerde belijdenis van harte onderschrijven, de Gereformeerde sfeer blijft hem nog geruimen tijd min of meer onwennig en vreemd.

Hij zal zich licht uitspreken veroorloven, waarover de geboren Gereformeerde even het hoofd schudt en denkt: daaruit merkt gij, dat hij er eerst later is bijgekomen.

Men burgerl. zich spoediger in een vreemd land in, dan in een andere levensbeschouwing. Frederik van Eeden kan daarvoor als bewijs dienen.

In zijn dagen van overgang tot de Roomsche Kerk schreef hij zijn „Gouden Lichtstad”.

Toch heeft men van Roomsche zijde reeds voorgesteld dit boek op den index te plaatsen.

Hetzelfde heeft ook Dr Kuyper toegestaan. Uit volle overtuiging koos hij voor de Gereformeerde belijdenis.

Maar wie zijn geschriften uit den tijd vlak na zijn Gereformerd-worden leest, zal op menige passage stuiten, welke allesbehalve Gereformeerd is. Dit kwam hij niet in één of twee, maar eerst na jaren te boven.

En later heeft hij meermalen verklaard, dat hij die geschriften in hun geheel niet meer voor zijn rekening nam.

Waar het nu een geniaal man als Dr Kuyper zoveel moeite kostte zich in de Gereformeerde sfeer te akklimatiseren, daar is het waarlijk geen

schande, dat Dr S. er nog niet ten volle in geslaagd is.

Alleen kan gevraagd of het wel verstandig is van hem zich nu reeds als een gids, die het Gereformeerde volk langs nieuwe banen zal voeren, op te werpen.

Of hij niet wijzer deed, met evenals Dr Kuyper zich in de historie van dat Gereformeerde volk in te werken en hun leven door nauwkeurige waarneming tot in finesses te besnuden.

De profetenmantel blijve tot zoolang in de kast geborgen.

Want het Gereformeerde volk staat er nu anders voor dan toen Dr Kuyper optrad.

Toen voelde het dikwijls meer wat Gereformeerd was, dan dat het zich daarvoor verantwoord kon.

Maar Dr Kuyper heeft sterk aan zijn bewustwording meegewerkt.

Het kan er zich thans beter rekenschap van geven of een dusgenaamd reformatorisch woord in de richting schiet of niet.

Daarom heeft Dr S. met nog grooter moeilijkheden te worstelen dan Dr K. indertijd. Waar eehar tegenover staat, dat, ook dank zij de „vormen” en „lijnen”, door Dr Kuyper gegoten en getrokken, het Gereformeerde zooveel toegankelijkker voor den vreemde is geworden dan voorheen.

Brandt er in Dr S. profetische roeping, dan zal hij eerst met het Gereformeerde leven geheel moeten saamgroeien en dat leven met werkelijkheids-trouw fotografeeren op de gevoelige plaat van zijn bewustzijn.

Een profetie moet zich, met beide voeten in de werkelijkheid ingraven.

Anders wordt hij komediant of utopist.

„Wij worstelen in onze dagen met de erfenis van Dr Kuyper... De lijnen „verstarren” hoe langer hoe meer... En 't roept alles den „jongeren” toe, dat er weer „profetie” noodig is, profetie opdat de „geest” heersche over den „vorm” en de ziel opwake tot nieuw, echt doorvoeld geestelijk leven.”

Aldus Dr v. d. V. S.

Natuurlijk verbielt bescheidenheid hem zichzelf als jongeren-profeet te presentoreen.

Maar hij noemt als twee vóór-profeten Dr Netelenbos en Dr Wisse.

En hij, die ondanks zijn waarschuwing tegen het gevaar van „lijnen uitstippelen”, in zijn artikelen zelf zoo sterk aan „lijnen uitstippelen” doet, heeft tusschen beide een lijn getrokken.

Hij heeft voor ieder een nis gebouwd.

De nis van Dr Netelenbos staat aan den kant der cultuurkringen, die van Dr Wisse op de volkskringen.

Of vooral Dr Wisse zich in zijn nis op zijn gemak gevoelt, valt te betwijfelen. Heeft hij daarvoor boeken geschreven over „Pessimisme” en „Theosophie”, heeft hij daarvoor cursussen gehouden over filosofie, wist hij daarvoor dames uit de „betere” standen als trouwe hoorderessen aan zich te verbinden, dat hem nu door Dr S. inzonderheid de volkskringen worden toegewezen?

Doch beider nis is door een gemeenschappelijke gang verbonden.

Immers hebben beiden volgens Dr S. het recht van het subject bepleit. „Beiden leefden uit den drang tot accentueering van het subjectieve.”

Alleen overdreven zij. Daarom vielen deze „tolken” weg. Zij werden profet af. Maar zij lieten een goede kern achter: het recht van het subjectieve, het recht van het zieleleven. Daaraan mogen wij ons thans te goed doen.

Dr v. d. V. S. blijkt hier het optreden van Dr Netelenbos en Dr Wisse niet weinig te overschatten.

Stel hietegenover eens de uitspraak van Prof. Anema in zijn bekende brochure:

„Er mogen zich enkele gevallen hebben voorgedaan van personen, die eigenlijk bij de ethischen

of de methodisten thuis hooren of wellicht zelfs tot de rechts-modernen naderen, dit zijn hooge uitzonderingsgevallen, die er in alle tijden en bij alle groepen zijn en die voltrekt niet vertegenwoordigen den geest der jongeren; als er onder hen één leuze is, die hij allen vooropstaat, dan is het wel deze: nooit van de Gereformeerde beweging en van de Gereformeerde beginselen af.”

Hoeveel nauwkeuriger worden hier de pogingen van Dr Netelenbos en Dr Wisse aangeslagen.

Zij worden hier niet, gelijk door Dr S., kenmerkend voor de Gereformeerde stroomingen in onzen tijd voorgesteld.

Zij heeten hooge uitzonderingsgevallen, die er in alle tijden en bij alle groepen zijn.

De band tusschen wat in de Gereformeerde Kerken omgaat en de acties-Netelenbos-Wisse wordt hier eenvoudig doorsneden.

Vooraf met beirekking tot Dr Netelenbos dient dit standpunt te worden ingezoomen. Dr Wisse deed zich te zeer als een zonderling kennen, dan dat eenig peil op hem kan worden getrokken. Het profetische in hem is gansch en al zoek.

Maar Dr Netelenbos onthulde zich als een Ethische.

En een Ethische is niet een Gereformeerde, die meer of minder sterk overdrijft.

Maar tusschen den Ethische en den Gereformeerde bestaat een principieel verschil.

Dat niet scherp te hebben gemarkeerd, kan als bewijs dienen, dat Dr S. de Gereformeerde levensbeschouwing nog niet ten volle heeft geassimileerd.

Vooraf hierom werden zijn artikelen dan ook in „Bergopwaarts” door den heer A. Dorst met vromde begroet. Hoewel deze moet toestemmen, dat de beweging der Vrij-Gereformeerden een fiasco werd, merkt hij op, dat nog niet alles in orde is in de Gereformeerde Kerken. „Telkens weer komen er stemmen van „jongeren”, die meenen door de zaak handiger aan te pakken, verder te zullen komen.” Dan citeert hij enkele zinsneden van Dr v. d. V. S. en roept: „Dat is geen klagenheid!” En hij spreekt er zijn verbazing over, dat jongeren als Dr v. d. V. S. het er bij nithouden.

Dit moge er Dr S. toe manen, om Dr Netelenbos niet langer als een soort vóór-profeet aan te dienen.

Daardoor miskent hij den geest van het Gereformeerde leven.

Nieuwe „lijnen” „stippelt” Dr v. d. V. S. ook „uit” tusschen de acties van '34 en '86.

Hij zegt ervan:

„Wat we inzonderheid aan 1834 danken, dat is 't accent op het geestelijke, op de bekeering, op het persoonlijk Christelijke.”

Wat we inzonderheid aan 1886 danken, dat is het scheppend organisatorische, theologisch en juridisch geformuleerde, scherp belijde.

Niet, alsof de ééne beweging uitsluitend het ééne en de andere beweging uitsluitend het andere had! Dat natuurlijk niet. 't Is een kwestie van accentlegging, een „meer” of een „minder” in de spanning tusschen „geest” en „vorm”. En dat „meer” of „minder” drukt tegelijkertijd een eenzijdigheid uit van beide bewegingen, gelijk trouwens alles op de wereld eenzijdig is.”

En verderop:

„Met andere woorden, de geest van 1834 moet niet worden uitgebluscht. Want indien deze geest zou wijken uit het scheppend werk van 1886, dan zou er van al het werk van 1886 niets dan een dood latten, geraamte van scherp getrokken lijnen overblijven. Wat inzonderheid als karakteristiek geldt der beweging van 1834 is de onmisbare voorwaarde geweest van om 't werk van 1886 mogelijk te maken en blijft de onmisbare voorwaarde om dat werk in stand te kunnen houden en voort te kunnen zetten. Zonder den ondergrond (theoretisch en praktisch) van de afscheiding, had de doleantie, gelijk haar oorspronkelijk karakter ook was, slechts een tijdelijke beweging kunnen zijn.”

Men staat verbluft over zulk een geschiedschouwing.

Hier goochelt Dr S. weer met een paar „lijnen“ en daarmee wordt — *simple comme bonjour!* — de heele actie van '34 en '86 geteekend.

Ook hier heeft men weer een van die tegenstellingen, die door haar eenvoud aantrekken en toch zoo onwaar zijn.

Het leven en de geschiedenis zijn heusch zoo eenvoudig niet, dat men ze met enkele krabbeltjes in beeld kan brengen.

De actie van '34 komt er het gunstigst af. Ze was volgens Dr v. d. V. S. wel wat eenzijdig. Maar hiermee kan men zich troosten: alles is eenzijdig. Het accent lag er in elk geval op den geest. En dat is je ware.

De actie van '86 is geheel afhankelijk van die van '34. Zij is zonder den geest van '34 een dood latengeraamte. Zij had ook zelf wel wat „geest“. Maar dat was toch niet de hoofdzak. Als de geest van '34 weg gaat, dan is, naar de voorstelling van Dr v. d. V. S., de geest van '86 niet krachtig genoeg om het vormencomplex op de been te houden.

Wordt door deze teekening vooral de actie van '86 niet onverantwoordelijk gekleind?

Bij de ineensmelting in 1892 legden de kerken uit de Doleantie openlijk het getuigenis af, dat de scheiding een werk Gods was.

En naar waarheid.

Daarop mag niet het minste worden afgedongen. Een kerkelijke geloofsmoed werd er in '34 openbaar.

Voor geen vervolging deinsde men terug. En wat in '86 aan bespotting en anderszins geleden is moet ver onderdoen voor wat men in '34 had te verduren.

Maar nooit sprak men over „formuleeringen“ op den toon, waarop Dr S. dat doet. Men stelde de Formulieren van Eenigheid en de Kerkenorde hoog. In zijn adressen aan den Koning wees men op het onschijnlijke en onwetige van den genootschappelijke vorm, welken deze de kerk in 1816 had oplegde.

Toch dreigde deze schoone actie telkens te verlopen. Waarom? Omdat men het over formeels kwesties niet kon eens worden. In zijn brochure „Heeft de Christelijke Gereformeerde Kerk recht van bestaan?“ vraagt Dr van der Linden:

„Maar wat leert onze eigen geschiedenis? Welk een schier eindeloze strijd, vele jaren aanen — immers tot 1854 toe — heeft de kerk der scheiding niet beroerd, somwijlen haast uiteengescheurd.“

Zoozeer legde het uitwendig vormelijke vele jaren lang beslag op deze actie.

Maar door Gods genade ging zij niet onder.

Het uitwendige verkreeg geen heerschappij over het inwendige.

Het geloof overwon.

En nu de actie van '86.

Zou zij niet uitwendig-vormelijk van opzet zijn geweest?

Zeker, de actie van '34 was meer spontaan, die van '86 werd langer voorbereid. Daarom kon de eerste naar de oude historische vormen der Gereformeerde Kerken niet zulk een diepgaand onderzoek doen als de laatste.

Maar zou in '86 het accent hebben gelegen op het uitwendig vormelijke?

Die de Doleantie actief hebben meegemaakt zullen als uit één mond hiertegen protesteeren.

Zelf heb ik van de actie weinig of geen heugenis.

Maar ik heb er vromen van hooren verhalen. En ik heb vaak ontroerd toegeluisterd.

Wat diep-geestelijken indruk had ze bij hen achtergelaten!

Hoe wisten zij de eene predikatie na de andere te noemen, die alle in hun ziel waren gezonken.

B.v. een preek over den tekst: „Niets hebbende en nochtans alles bezittende“. De kerk was zelfs van dak beroofd. En toch, de kerkangers gevoelden het onder die preek: wij hebben een rijken Christus, en daarom hebben wij alles. Een zeide mij: ik had nog nooit zoo gevoeld welk een volheid er in Christus is als op dat oogenblik.

Een godvreezende vrouw uit een heel ander deel des lands bekende mij: 't was mij in die dagen of ik Christus door de kerk zag wandelen.

En van hoevelen heb ik niet de verzuchting vernomen: wat leefden wij toen veel dicht bij den Heere dan nu; wij zien met zooveel heimwee op dien tijd terug.

Kunnen die zielsestemmingen door de accentueering van het uitwendig vormelijke zijn te voorschijn geroepen?

Ik raad Dr Smit aan eens te gaan zitten aan de voeten van die vromen, die behooren tot het stervende geslacht van '86.

Mij dunkt, dan zal hij zich in stilte schamen over wat hij hier neerschreef.

Zeker, ook met de actie van '86 was veel onheiligs gemengd. Vooral op plaatsen, waar een massale uitroeding tot stand kwam, werden niet allen gedreven door zuivere motieven. Doch dat zet op die actie het stempel niet.

De Doleantie droeg niet minder dan de Schieding een hoog geestelijk karakter.

't Is waar, men haalde niet uit over het recht van het subjeet.

Men kwam meer op voor het recht Gods.

Doch de ziel leefde erbij.

En dan wordt de ziel geen onrecht gedaan.

Ik zou dan ook Dr v. d. V. S. vriendelijk willen verzoeken, zich nooit meer in dezen geest over de Doleantie uit te laten.

Hij griet er hen, die toen dagen van hoogspanning in het geestelijke doormaakten, meer mee dan hij vermoed.

Hij bedroeft Gods heiligen.

Wij wenschen de dagen van '86 niet meer terug. Evenmin als die van '34. Wij zijn blijde met de dagen, waarin wij leven. God heeft alle ding schoon gemaakt op Zijn tijd.

Maar wij wenschten wel, dat iets van dat heilige vuur van '34 en '86 weer in onze Gereformeerde Kerken vlamde.

We zouden niet praten over mystiek.

We zouden mystiek zijn.

Dat dan Dr v. d. V. S. niet verder ga met zóó over de actie van '86 te oordeelen!

Want dan doet hij tekort aan het werk Gods!

Schijnbaar heeft Dr Kuyper geen klagen, dat hij door Dr v. d. V. S. niet hoog genoeg wordt opgevoeld.

In het eerste artikel ontvangt hij eertitels als: Napoleons-figuur, man Gods, held Gods, een koning over de geschiedenis, de machtige, levendige menschengeslacht, die den vorm beheerscht.

Hier worden de praedicaten op het standbeeld van Erasmus schier nog overtroffen.

En Dr v. d. V. S. rekent zich onder zijn dankbare navolgers.

Maar in het vierde artikel krijgt Dr Kuyper wel beschouwd, voorloopig zijn conge. O, tragiek der autonomie!

Nee, nee, Dr v. d. V. S. wil „geen tegenstelling tusschen beide geesteshelden forceeren“. Hij pleit niet „voor een vervanging van Dr Kuyper's arbeid door Dr Bavinck's arbeid“. „Nu versta men dat goed.“

Maar ondertusschen zal Dr Kuyper in de naaste toekomst zich toch op den achtergrond moeten houden. Immers, „het zal koers geven aan den levensovergang in het Gereformeerde leven te midden van welken wij leven, dat aan het hoofd van den toekomstigen tijd gaat de persoonlijkheid, het leven en de arbeid van Dr Bavinck. Vraagt men ons, wat wij willen, als wij spreken over „reformatie“, levensovergang, wordende correcties, nieuwe periode, nieuwstelling van het probleem „vorm en geest“, verlegging van het accent, meer aandacht aan het zieleleven, voor den geest, voor de persoonlijkheid, samenwerking en opbouw, daar, waar samenwerking en opbouw mogelijk is enz., dan zal ons stereotype antwoord zijn: „Wij willen dat, wat in Dr Bavinck was!“ En dan sluit dat antwoord een gansch program voor minstens een halve eeuw arbeid in.“

Zal krachtens Dr v. d. V. S.'s wet der accentverlegging na die halve eeuw Dr Kuyper misschien weer een kansje krijgen?

Tot deze toekomstbeschouwing wordt Dr S. genoopt door zijn eigenaardige visie op Dr Kuyper.

Hij ging weer „lijnen uitspellen“ tusschen Dr Kuyper en Dr Bavinck.

En zoo stelde hij aan den eenen kant Dr Kuyper de machtige in het „lijnen uitspellen“, die het accent legde op de zuiverheid van vorm, intellect, leer, dogmatiek, formuleering, organisatie en aan den anderen kant Dr Bavinck, die 't accent meer legde op de ziel dan op 't intellect, op den geest, meer dan op de formuleering, op de persoonlijkheid meer dan op de organisatie.

Maar hoe doet hij hier Dr Kuyper onrecht!

Heeft hij dan nooit „Drie kleine vossen“ van Dr Kuyper gelezen? Wordt daarin niet uitdrukkelijk tegen het intellectualisme gewaarschuwd?

En bij waarschuwing bleef het niet.

Heeft Dr Kuyper niet duizenden meditaties geschreven, die het gansche land door zielsverkwiking brachten?

Is dat soms een onbetekenend onderdeel van zijn arbeid geweest?

Welke schrijver in ons land, men rekene er gerust de Ethischen bij, heeft zulk een schat van mystiek ons nagelaten als juist Dr Kuyper?

Legde hij dan 't accent op het intellect?

Stellig, zijn dogmatische arbeid had enormen invloed, inzonderheid op de predikanten. Er zijn er wel geweest, die op den preekstoel enkel Kuyperiaansche dogmatiek gaven.

Maar heeft Dr Kuyper daartegen niet aanstonds zijn stem verheven?

Nog hoor ik hem in de collegezaal ons op het hart binden om toch niet in intellectualisme te vervallen, om toch te zorgen, dat niet de notaris den kansel beklimt.

Zei hij niet eens, dat het hem bedroefde, zo-dikwijls hij vernam, dat een kandidaat van de Vrije Universiteit puur voorwerpelijk preekte?

Is hij juist niet door vijanden gehoord als de man van de unio mystica?

Denkt Dr v. d. V. S. werkelijk, dat Dr K. zulk een breede plaats zou hebben veroverd in het hart van het Gereformeerde volk, indien hij zijn

kracht had gezocht in het uitwendig vormelijke, in een louter voorwerpelijke waarheid?

Er viel hiervan nog meer te zeggen.

Maar genoeg.

Omdat Dr v. d. V. S. het Gereformeerde volk niet voldoende kent, kent hij ook Dr Kuyper niet voldoende.

En om diezelfde reden kent hij ook Dr Bavinck niet voldoende.

Het is absoluut onwaar, dat Dr Bavinck het accent liet vallen op het subjeetieve.

Al heeft hij nauwgezette studie gemaakt van de menselijke ziel, al was psychologie een van zijn lievelingsvakken, zijn meesterwerk is en blijft zijn Gereformeerde Dogmatiek.

En hij behandelde die Dogmatiek juist van de meest objectieve zijde en gaf daarom zooveel ruimte aan de dogmenhistorie.

Van jongsaf was hij gesteld op fijne vormen.

Uit zijn briefwisseling beluistert gij keer op keer zijn verlangen naar belijning.

In de kwestie objectief-subjeetief stond hij er precies zoo voor als Dr Kuyper.

Als men zijn „Zekerheid des Geloofs“ leest, dan houdt hij daarin eer den voorwerpelijken dan den onderwerpelijken kant.

Dr Bavinck wilde niet eenzijdig zijn.

En toch, zoo constateert Dr v. d. V. S., Dr Bavinck was eenzijdig.

Maar nu wil Dr S. die eenzijdigheid van Dr Bavinck niet corrigeren.

Nee, hij heft de leuze op: wij willen wat in Dr Bavinck was.

Ik kan het niet helpen, maar dit klinkt mij ietwat profaan.

Ik denk hierbij onwillekeurig aan wat Paulus schreef in den Filippenserbrieff: „Want dat gevoelen zij in u, hetwelk ook in Christus Jezus was“ (2: 5).

In Christus was geen zonde.

In Dr Bavinck wel.

Het gaal den kant van Bavinck-vergoding op, als wij tot ons devies kiezen: wij willen wat in Dr Bavinck was.

Dr Kuyper en Dr Bavinck hadden beiden ongetwijfeld hun gebreken.

Maar die moeten wij zoeken te mijden.

Doch in hun gevoelen over de verhouding van subjeet tot object, van het onderwerpelijke tot het voorwerpelijke streefden zij naar harmonie.

En daarin moeten wij hen volgen.

God heeft ons beide mannen tegelijk geschenken. Laten wij hen dan niet door willekeurig uitspikkelde lijnen scheiden.

En vooral niet tegen het gebrek van den een waarschuwen en van het gebrek van den ander een grondslag maken om er op te bouwen.

Laten we trachten te voorkomen, dat straks de een in onze kerken zich beroemt: ik ben van Kuyper! En de ander: ik ben van Bavinck!

Aanvaarden we beiden in hun aanvulling van elkander.

Is Christus gedeeld?

Is Bavinck voor u gekruisigd?

Of zijt gij in Bavinck's naam gedoopt?

HEPP.

Naschrift. In ons vorig artikel leze men „ken“, principes voor: „denk“, principes.

Omdat in dit artikel tal van kerkelijke kwesties worden aangeroerd, vervalt ditmaal de rubriek Kerkelijk Leven.

UIT DE SCHRIFT.

Tot het einde.

... zoo heeft Hij ze liefgehad tot het einde.

Joh. 13:1.

In onze verscheurde en verscheurende wereld, die der ontbinding is overgegeven, is liefde, dat is saambinding, altijd een wonder.

Maar als de liefde eenmaal bestaat, als ze haar aanvang gevonden en aan een begin zich vastgehecht heeft, dan is liefhebben tot het einde, van Gods zijde gezien, een vanzelfsheid; doch van ons menscheijk standpunt uit beschouwd, een wonder. Niets spreekt, wanneer eenmaal de liefde gegeven is, meer vanzelf, dan dat God het voorwerp Zijner liefde liefheeft tot het einde. Doch wanneer een mensch liefheeft en zijn liefde waarlijk zich aan haar voorwerp hecht tot het einde, wel, dan is daar geen grooter wonder.

* * *

Van Goddelijke liefde noemden wij het een vanzelfsheid, dat ze, eenmaal ontwaakt, tot het einde toe bemint. Gods liefde toch is verkiezende, is scheppende liefde. Zij ligt in Zijn Wezen als een brandend vuur van eeuwigheid; en buiten Hem Zelf was immers niets aanwezig, waaraan zich Gods liefde hechten kon — in die eeuwigheid, waar de liefde haar besluit eens nam. Wij menschen kunnen slechts liefhebben hetgeen wij voorhanden vinden; God echter vindt niets voor handen wanneer Hij Zich Zijn liefdedaad voor

Maar

grootte

Is d

Nee

Heeret

is hen

voltrek

het ei

is dat

wezig;

Men

anders

Is Go

houde

kaart

en nu

bonde

zelf n

heid,

schen-

idee;

voorw

aan h

den s

van h

ne id

maakt

mense

doch

vinder

dan k

heid,

veel

doet,

sterke

liefde

heeft

in de

tot el

aan h

gelijk

liefde,

die he

niet d

ook d

de w

vervo

kelijk

die in

de w

ontnu

dan l

uw w

gij ste

winne

rosset

weede

Lie

ook e

grijpe

hebbe

gevon

strev

Prij

pelen

den l

Dat

lereer

Chris

schep

niet,

kies;

mind